

kimunkálásába; sokat várunk a dokumentumirodalom, a hiteles társadalomrajzot nyújtó riportázs jeles művelítől, Beke Györgytől, Gálfalvi Györgytől, Cseke Pétertől és másoktól.

Az erőknek ez a felvonulása hatalmas szellemi és erkölcsi energiát képvisel. Ez az összefogás nem maradhat eredmény nélkül.

Nem vagyok az évfordulók számmisztikájának foglya. De befejezésül nem hagyhatom említés nélkül, hogy rendezvényünket az Orbán Balázs születésének 150. évfordulójából, Braun Róbert idei és Dimitrie Gusti jövő évi centenáriumból kisugárzó szellemiség hatja át. És ha a „csak dolgozzanak“ jelszavát kibocsátó Benedek Elek halálának közelgő 50. évfordulóját is az emlékezés serkentő dátumai közé iktatjuk, jogosan érezhetjük, hogy ez az újító vállalkozás el nem évülő tradíciókra támaszkodik.

IMREH ISTVÁN

Újjáépítő erdélyi kaláka

Az „ünnepelt“ egyes számban is természetesen többes számú. Ugyanis a mellettem ülök vagy a legtávolabbi sarokban megbúvó Keszi-Harmath Sándor (aki az ilyenszerű munkát még a Móricz Zsigmond Kollégiumban elkezdte), valamint a távollevő szerzők munkája nélkül ez a számomra, számunkra oly sokat jelentő mai napon sem teljesedett volna be. Ők próbálták a valósághoz mérni önértéktudatunkat, kísérelték meg a valósággal egybevetni azt, ami vállalt sorsunk. Engedjék meg tehát, hogy a jelképekhez közelállóan — hiszen még a kötetben is szó esett néprajzról — ez a könyv az én szememben egy kicsit szimbólumává váljék mindannak, amiről Gáll Ernő beszélt.

Vallani erről a munkáról, az útnak indító hagyományokról nagyon nehéz. Nagyon nehéz, mert bizonyos tartózkodás meggátolja az embert abban, hogy azokat a megilletődöttségről tanúskodó szavakat engedje mondatokká formálódni, amelyek nélkül pedig erről beszélni nem lehet. Számomra — ezt azért csak jelezniem kell — nemcsak Bálványosvárálja, hanem már Brassó is kezdet, ahol megismerkedhettem az ÁGISZ falukutató terveivel, amelyekről Kacsó Sándor is írt. Az utolsó kísérlethez a Móricz-kollégium közöссége nyújtott, sajnos, gyorsan múló reménységet.

A falu monografikus társadalomvizsgálatával hajdan eljegyeztem, s a falu múltjának most már évtizedek óta kutatójaként kettőződött is a felelősségem. Felelősségteljes és gyötrő ugyanis azzal a gondolattal élni, hogy mind a jelen, mind a múlt elemzésre és cselekvésre készítő. Emellett zaklató annak az emberi tulajdonságnak megsejtése is, hogy szeretnénk menekülni a múlttól, szabadulni mindattól, ami hagyományos kötöttség, érezzük az új építésének szükségességét, kényszerét. (Tudom, hiszen az induláskor a gátakat omlasztókkal kötöttem szerződést, és megkísérletem nem válni szerződesszegővé.) Ugyanakkor kell nekünk a tradíció is. Kell annak a tudata, hogy van múltunk, vannak hagyományaink, értékeink, amik őrizésre köteleznek, s a világgal is egybekötnek. Kell nekünk annak a tudata, hogy van valami, ami nyelvben, dalban, muzsikában, értékrendben bennünket sajátossá tesz, és hozzákapcsol a tágas és sokszínű emberi világhoz. A mi színeinkkel. Azzal, ami bennünket jellemez, aminek őrizői mi vagyunk. Ha mindezt megkísérlem szellemi kötelezettségekké formálni, sokasítani, akkor nyelvész, néprajzos, társadalomvizsgáló, művelődés- és zenetörténétkutató, a sort folytathatnám, mindmind megkapja a maga nagyon jelentős, nagyon súlyos feladatát. És van itt egy olyan pont is, ahonnan, úgy vélem, jelentős lépést tehetünk előre. Ezeknek a szellemi frontoknak külön harcoló egységei köthetnek immáron megegyezést a reguláris hadvitellel! Régi hitünk szerint is valljuk, hogy a társadalom élő, eleven egység. Ebben az összességben a valóságnak különböző oldalai, formái, sajátos mozzanatai vannak. Mi azonban azért voltunk a monografikus társadalomvizsgálat elkötelezettjei, mert hittünk abban, hogy a kutatónak ezt a sokszínű életet a maga csorbítatlan egységében kell vizsgálnia. Különben a vizsgálódó hajlamossá válhatik arra, hogy egy külön diszciplína szempontjaitól vezérelten egyes jelenségeket előtérbe helyezzen, s módosuljon ezáltal a társadalomkép, és végül torzuljon emiatt a belőle kialakított üzenet, jelképesség vagy elkötelezettség is.

Úgy gondolom, hogy mindazok, akik ebben a mi szerkezetileg szükségszerűen nem egységes kötetünkben szerepelnek, különböző módon bár, de ezt a szemléleti módot vállalták azzal, hogy sokoldalúan, s ha néha még bizonytalankodóan, bátor-talanul is, az élet teljessége felé tájékozódóan kísérelték meg a mi valóságunk ábrázolását. Igaz az is, és ezt szeretném nagyon-nagyon hangsúlyozni, ez nem volt számukra könnyű feladat. Szó esett arról, hogy milyen is az a tudomány, amelyik intézmények nélkül, keretek nélkül, szabadon lebegően dolgozik. Munkatársaink hivatásuk szerint többnyire tanárok, akik más stúdiumok neveltjei, más diszciplínáknak a tanítói, művelődési intézmények munkásai, s van közöttük néphez hű lelkész vagy éppen egyszerű földműves ember is. Mi fűtötte őket? Mi készítette arra, hogy a terven felül, a szolgálat jegyében vállaltat megcsinálják? Annak a hite, gondolom, amiről Gáll Ernő szólt. Annak a tudata, hogy szembesíteni kell jelenünket, minél szakszerűbb vizsgálattal, azzal, amit önmagunkról tudunk, s amivé lenni szeretnénk. Cselekedték ezt módszertanilag lehet tántorgóan s az önismeret szolgálatában még nem elég szókimondóan, de *együtt és jószándékkal*.

Szólnom kell másvalamiről is itt. Emlékirókat lapozgatva, régiekről szóló szép történeti munkákat recenzálva fel kellett figyelmem arra, hogy milyen nagy mértékben csak vagy főleg példákbl tanult sok kiváló, hajdanvolt erdélyi értelmiségi. A szakszerű iskolázottság, a mindennapos szeminárium hiánya, a közösségi gyakorlat elmaradó nevelőereje nem könnyen pótolható. Mindazok, akik ezt erdélyi módra maguk is érzékelték, tudják: ez a rögzőbb, a nehezebben járható út. Ezért is kijár tehát a köszönet azoknak, akik megkísérelték a szakszerűbb társadalomvizsgálatot művelni, felsorakoztatni azok mellé a tudományágak mellé, amelyek sorába beleillik, s ahonnan — úgy véljük — eddig, ebben a formájában hiányzott.

Ismételtem kell végezetül valamit, amit már másutt, másként szintén megfogalmaztam, azt nevezetesen, hogy: minden embernek kell tartoznia valahová. Nem lehet elsodrottan élni. Nem lehet napjainkban elgyámbultan, a világ sodrására ráhagyatkozottan élni, önismeret, helyzettudat nélkül, perspektívák, elképzelések nélkül. Kell kötődni; kell érezni azt, hogy kötelesekké jármába fogottan lehet igazán szabad emberként lélegzeni. Ezt a fajta közösséghez tapadást kell szolgálnia a szociográfia művelőjének.

Igaz az, hogy a mi népünk annak idején, amikor még Venczel József szorgalmazta a falukutatást, 73—78 százalékában falusi emberből állott. Akkor a romániai magyarságnak a falukutatás szükségszerű, szükségleteinek megfelelő tudományos tevékenység volt. Ma — jöllehet a kötetben a falu változása áll főhelyen — mégsem merek hagyományos módon falukutatásról szólni. Az agrárius népesség társadalmának leírásáról ugyan nem lehet lemondani, de nem feledhető, hogy ma a sodrás iránya már a város felé mutat. A városba pedig új szervezetek, új közösségek, társadalmi alakulatok, intézmények kereteibe telepszik át az én kalotaszegi, székelyföldi, bihari s más tájakról való népem. Mi lesz vele ott, milyen értékrend szolgálatába szegődve fog ott élni a városlakóvá váltott ember? Úgy érzem, hogy ennek vizsgálata rendkívül fontos teendők, és a szociográfiai, néprajzi, nyelvészeti, történelmi stúdiumok segítségével s minden módon, minden formában, minden lehetséges elemző módszerrel nyomába kell szegődnünk ennek a városba telepített embernek, és fel kell tárunk életvitelét, sorsát. Nem egyedüli, de a közeljövő egyik jelentős feladata ez.

A jelenhez visszatérve többfelé is köszönetet kell mondanom: a *Korunk* szerkesztőségének, Gáll Ernőnek, Herédi Gusztávnak, Aradi Józsefnek, hogy elindította azt a társadalomleíró munkásságot, amit mi azután csokorba foghattunk, kiegészíthettünk, a *Kriterion*nak, hiszen szerkesztőinek, Domokos Géának, Dávid Gyulának a lelkesége, munkálkodása nélkül ez a kötet sohasem jelenhetett volna meg. Pedig vallom, indításként nagyon kellett ez a kötet, hiszen sajnos rengeteg torzóban maradt, befejezetlen kísérletünk, a szellemi köztudatban formálódóvé válni soha nem tudó kezdeményezésünk van a társadalomvizsgálat területén is (például az Erdélyi Fiatalok körétől elindulóan a bálványosváraljai monografikus kutatásig, hogy csak ezt a kis szakaszt idézzem fel). Köszönet és hála tehát, hogy ez az első fecske ebből a fészekből, a *Korunk* és a *Kriterion* fészekből kiröppenhetett. És természetesen köszönetet kell mondanom az olvasóknak, akik szerették ezt a kötetet, s leveleikben a folytatást is igényelték. Jómagam, miként az előszót, úgy fejezem be ezt a — sajnos hosszúra nyúlott — választomat is, meginvitálva mindenkit — íróként, olvasóként — a tudományos szociográfiát újjáépítő erdélyi kalákába.

Gáll Ernő és Imreh István beszéde a *Változó valóság* című tanulmánykötet szerzőit és szerkesztőit köszöntő *Korunk*-délelőttön, hangzott, el, 1979. március 9-én.